

DEZVOLTAREA RESURSELOR PERSONALE - CONDIȚIE A SUCCESULUI ÎN
ORIENTAREA PROFESIONALĂ A PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI
DEVELOPMENT OF PERSONAL RESOURCES - CONDITION OF SUCCESS IN
PROFESSIONAL ORIENTATION OF PERSONS WITH DISABILITY

Angela CUCER

dr. conf. cercetător, Institutul de Științe ale Educației

Cuvinte - cheie: orientare profesională, resurse personale, autonomie, capacitatea de a lua decizie, stare emoțională, încredere în sine.

Rezumat

Articolul evidențiază rolul, necesitatea dezvoltării resurselor personale la persoanele cu dizabilități ca condiție al succesului în orientarea profesională a acestora. Conținutul articolului este un demers de constatare a cercetării experimentale referitor la resursele personale ale persoanelor cu dizabilități. În final sunt propuse unele recomandări în vederea formării resurselor profesionale.

Keywords: professional orientation, personal resources, autonomy, decision-making, emotional status, self-confidence.

Summary

The article highlights the role, the need to develop personal resources in people with disabilities as a condition of success in their professional orientation. The content of this article is an attempt to find experimental research on the personal resilience of people with disabilities. In the end, some recommendations are proposed for the training of professional resources.

Dezvoltarea și formarea competențelor profesionale a persoanelor cu dizabilități constituie o oportunitate de valorificare și actualizare a resurselor personale ale acestora. Pornind de la faptul că orientarea profesională ca și componenta de bază a procesului de integrare a persoanelor cu dizabilități pe piața muncii este un proces complex determinat, odată cu promovarea procesului de învățare pe tot parcursul vieții, devine actuală orientarea și reorientarea profesională a persoanelor cu dizabilități, conștientizarea și dezvoltarea resurselor personale ale acestora.

Cunoașterea resurselor personale,

problemelor persoanelor cu dizabilități în procesul de orientare ne va permite să înțelegem dacă persoana și-a păstrat și posedă capacitatea de adaptare socială, de muncă, autodeterminare, relațiile interpersonale.

Din acest considerent, documentele de politici în educație, dar și proiectele de cercetare științifică promovate, implică optimizarea asistenței psihologice în orientarea profesională a persoanelor cu dizabilități prin:

- a. dezvoltarea personalității în învățarea pe tot parcursul vieții;
- b. fortificarea și dezvoltarea resurse-

lor personale a fiecărei persoane implicate în cadrul învățării;

c. răspunderea la nevoile și problemele cu care acestea se confruntă.

În cercetarea dată am reieșit din faptul că orientarea profesională – este un sistem de activități psiho-pedagogice, științifice argumentate, care vizează pregătirea persoanelor cu dizabilități pentru alegerea profesiei, luând în considerare caracteristicile psihologice individuale ale individului, cât și nevoile societății.

Cercetarea problemei abordate s-a realizat în baza conceptelor cercetătorilor, I. Bontaș, G. Tomșa, O. Dandara, A. Lozan despre procesul de orientare profesională; conceptul de ghidare în carieră, Bocsa E., Munteanu R, Овчарова П.П.; pe lucrări și cercetări de valoare în domeniul dizabilității, ale autorilor: A. Bolboceanu, N. Bucun, A. Cucur, D. Gînu, O. Paladi, V. Rusnac, M. Vrînceanu, A. Racu, N. Mitrofan, A. Gherguț, C. Neamțu, E. Vrăjmaș, V. Oprea, D. Chiriacescu, E. Verza. *Analiza aspectelor psihologice privind orientarea profesională a copiilor au la bază lucrările în domeniu:* C. Perjan, M. Vîrlan, C. Platon, A. M. Filimon, I Manolachi, M. Jigău. *Lucrări care abordează teoria compatibilității tipurilor de personalitate, intereselor cu traseul carierei care oferă satisfacție profesională* J. L. Holand, D. Golland, *teoria dezvoltării imaginii de sine implicată în comportamentele specifice alegerii profesionale* D. E. Super.

Metodologia cercetării a vizat aplicarea mai multor probe: Testul: Valorile profesionale (D. E. Super), adaptat de A. Cucur; Inventarul intereselor profesionale (adaptat de către Centrul de Informare și Documentare privind Drepturile Copiilor

lui; Inventarul ”Maturitatea profesională” (Чернявская А.), adaptat de A. Cucur; Testul: Încrederea în tine însuși (Liviu Chelcea).

La alegerea metodelor de cercetare ne-am bazat pe principiul integrității, deoarece caracteristica psihologică detaliată a persoanei o putem obține numai în rezultatul folosirii mai multor metode ce se completează una pe alta. De asemenea la alegerea sarcinii s-a prevăzut gradul de dificultate de îndeplinire, accesibilitatea ei. Aceasta ne-a oferit posibilitatea de a aprecia nivelul de dezvoltare a persoanei la moment și ne-a permis să depistăm posibilitățile proximale ale persoanei. Totodată s-a luat în considerare vârsta persoanei, interesul, particularitățile individuale ale subiecților. S-a ținut cont ca conținutul metodelor de cercetare să contribuie la formarea contactului cu subiecții, formându-le emoții pozitive. Totodată, pentru a exclude neobiectivitatea în evaluarea rezultatelor obținute în cercetare, s-a luat în considerare influența sferei afective a subiecților asupra rezultatelor activității acestora. Sarcinile propuse au avut un caracter intuitiv – empiric, iar selectarea științifică a metodelor a contribuit la creșterea validității rezultatelor.

Cercetarea s-a desfășurat pe un **eșantion de 56 de subiecți cu dizabilități: 19 adulți** (13 femei și 6 bărbați, cu studii: medii - 7 subiecți; medii speciale - 5 subiecți; superioare - 7 subiecți; 8 subiecți cu tulburări de auz de la Asociația Copiilor Surzi din mun. Chișinău; 7 - subiecți cu tulburări intelectuale din Centrul Comunitar pentru copii și tineri cu dizabilități fizice, mun. Chișinău; 4 subiecți cu tulburări de văz mun. Chișinău); **37 adolescenți** (20 adolescenți școala specială

internat pentru copii cu deficiențe de auz din orașul Cahul; 10 adolescenți din Centrul de Rehabilitare și Integrare Socială a Copiilor cu dizabilități de intelect "Cultum", Stăuceni; 7 adolescenți din Centrul de pedagogie curativă Orfeu).

Scopul urmărit în acest studiu a fost identificarea resurselor personale și barierelor psihologice în procesul de orientare profesională.

Maturitatea profesională la persoanele cu dizabilități. Vorbind despre maturitatea profesională a unui subiect, avem în vedere starea persoanei/a subiectului ce reflectă sarcinile puse față de ea, condițiile de soluționare a acestora, ce este o condiție pentru realizarea cu succes a oricărei activități.

Maturitatea este un concept care are în primul rând o conotație static- descriptivă, referindu-se la atingerea de către unul sau mai multe subsisteme biologice a unei stări de optim funcțional [1].

Apariția stării de pregătire către activitate cu alte cuvinte maturitate profesională, începe cu determinarea scopului, ce reiese din necesități și motive, conștientizarea de către persoană a sarcinilor puse. Apoi are loc elaborarea planului, modelelor, schemelor activităților ce vor urma. În cele din urmă persoana implementează în practică cunoștințele sale folosind diferite metode și mijloace de activitate, compară rezultatele activității cu scopul inițial, face corectările necesare.

Maturitatea profesională, pregătirea pentru profesie, are o structură complicată. Au fost evidențiate următoarele componente/resurse:

- Motivaționale (responsabilitatea îndeplinirii sarcinilor);
- Orientaționale (cunoștințe și în-

chipuri despre particularitățile și condițiile activității, cerințele acesteia față de persoană);

- Operaționale (posedarea mijloacelor și metodelor de activitate, cunoștințe necesare, aptitudini și abilități);
- Volitive (autocontrol, capacitatea de a coordona cu activitatea, îndeplinirea obligațiilor);
- Evaluative (autoaprecierea pregătirii sale și corespunderea procesului de rezolvare a sarcinilor profesionale cu modelele optime) [11].

În cercetarea noastră au fost analizate unele componente/resurse: autonomie, informare, luarea deciziilor, planificare, atitudinea emoțională. Prin "Autonomie" înțelegem "capacitatea persoanei de a se supune legilor și normelor proprii, de a dispune liber de propria voință" [7].-

Doar 36,8% dintre subiecții adulți cu dizabilități au indicat/manifestat *autonomie*. Rezultatele obținute pentru acest indice/item pe grupuri de subiecți adulți cu dizabilități sunt: 50,0% subiecți cu tulburări de văz; 37,5% subiecți cu tulburări de auz; 28,5%- subiecți cu tulburări motorii. Privitor la adolescenții cu dizabilități au manifestat autonomie doar 43,3% subiecți, ceilalți 56,7% nu posedă autonomie.

Persoanelor autonome le putem atribui așa caracteristici/resurse ca: *autodiferențierea de mediul înconjurător*, deci posedă capacitatea de a separa scopul lor de cel al părinților sau a altor persoane importante; înțeleg integritatea personalității sale, a comunității sociale căreia îi aparține; conștientizează căruia tip de personalitate, mod de viață ar vrea să aparțină; *tind să-și realizeze/promoveze posibilitățile sale în practică, să posede cunoștințe profun-*

de măcar într-un domeniu, sunt orientați spre succes, își asumă responsabilități pentru acțiunile proprii; acumularea experienței. Experiență proprie în rezolvarea problemelor și planificării acțiunilor în timp. Odată cu acumularea experienței apare aptitudinea de a coordona activitățile lor cu cerințele societății; capacitatea de a prezice creșterea profesională; inițiativă și ingeniozitate în oportunități. Prezența inițiativei proprii și activitate în probleme de carieră; nivel de realism în luarea deciziilor privitor la carieră. Compromis între dorințe și capacitate, de care este capabilă persoana. Conștientizarea necesității acestor compromise.

Pentru ași alege profesia persoana trebuie să posedă capacitatea de a se informa despre unele profesii sau grupuri de profesii concrete: cunoștințe despre condițiile de lucru (fizice, social-economice); cerințele profesiei față de persoană (particularitățile psihofiziologice de dezvoltare a persoanei, particularitățile sferei cognitive și personalității), față de nivelul de cunoștințe și locul obținerii acestor cunoștințe; perspectivele de creștere profesională; cunoașterea surselor de informare despre profesii. La itemul *informare* au indicat 47,3% din numărul total de subiecți adulți și 43,3% adolescenți. Pe grupuri de subiecți adulți cu dizabilități au indicat acest item: 71,4% - subiecți cu tulburări motorii, 12,5% subiecți cu tulburări de auz; 75% subiecți cu tulburări de vâz; în grupul de subiecți adolescenți au indicat acest item: 25% subiecți cu tulburări de auz și 15% subiecți cu tulburări intelectuale. Aceasta ne vorbește despre faptul că cei mai informați despre profesie sunt subiecții adulți cu tulburări motorii și tulburări de vâz, mai puțin sunt informați subiecții cu

tulburări de auz.

Capacitatea de a lua decizii este o resursă personală ce ne vorbește despre maturitatea personală. În orice situație este important ca subiectul să posedă această capacitate, condiția importantă fiind autonomia și independența persoanei, asumarea responsabilității pentru decizia luată și consecințele acesteia, competența de a propune și evalua alternative. Este importantă cunoașterea algoritmului luării deciziei. John Kumboltz a evidențiat șase etape de bază a luării deciziei: [10].

- a. Colectarea soluțiilor posibile de rezolvare.
- b. Cercetarea șanselor de succes în fiecare alternativă.
- c. Culegerea informației privitor la orice variantă a deciziei.
- d. Legătura fiecărei alternative cu scopul și valorile persoanei.
- e. Elaborarea planului de activitate și determinarea factorilor ce contribuie sau împiedică soluționarea problemei.
- f. Elaborarea planului de activitate pentru dezvoltarea ulterioară.

Datele cercetării ne demonstrează că din numărul total de subiecți adulți cu dizabilități, 36,8% au capacitate de a lua decizii: 14,2% subiecți cu tulburări motore; 62,5% subiecți cu tulburări auditive; 25% subiecți cu tulburări de vâz.

Din numărul total de adolescenți cu dizabilități 43,3% subiecți: 0% subiecți cu tulburări intelectuale; 65% subiecți cu tulburări de auz. Deci putem **concluziona** că din numărul total de subiecți adulți și adolescenți cu dizabilități, subiecții cu tulburări de auz au o capacitate mai mare de a lua decizii.

Un rol important în dezvoltarea maturității profesionale a persoanei îl are

și capacitatea de a *planifica*. Rezultatele cercetării ne-au demonstrat o capacitate de planificare la 57,1% subiecți adulți cu tulburări motorii; 50,0% subiecți cu tulburări de vedere; 12,5% subiecți cu tulburări de auz ceea ce constituie 31,5% din numărul total de subiecți adulți cu dizabilități. Printre subiecții adolescenți doar 10% din numărul total de subiecți posedă capacitatea de a planifica.

Este cunoscut faptul că **starea emoțională** a persoanei afectează luarea oricăror decizii inclusiv a deciziilor profesionale. Factorul emoțional include în sine nu numai atitudinea față de diferite variante în procesul alegerii profesiei, dar și atitudinea față de planificare, legate de responsabilitatea deciziei și de planificare. Numai 5,3% din numărul total de subiecți adulți cu dizabilități cercetați au manifestat atitudine emoțională. Spre deosebire de adulți la adolescenți această resursă personală s-a manifestat la 36.6% din numărul total de subiecți adolescenți cu dizabilități.

Componenta emoțională a maturității profesionale se manifestă în starea generală de spirit a persoanei și este strâns legată de componenta emoțională a maturității persoanei ca un tot întreg, care se manifestă în starea de spirit emoțională pozitivă, optimism de viață, echilibru emoțional și toleranță, eșec.

Luând în considerație că doar 25,0% subiecți adulți cu tulburări de văz și 10% subiecți adolescenți cu tulburări de auz a manifestat atitudine emoțională, putem spune că la unii subiecții cu dizabilități s-a constatat o nedezvoltare a sferei emoționale.

Nivelul încrederii în sine ca resursă personală influențează mult asupra capac-

ității/competenței de orientare profesională și integrării socio-profesionale a persoanelor cu dizabilități. Cele mai multe studii arată că o persoană cu dizabilități prezintă o modificare în mod particular a structurilor de personalitate fiind raportate următoarele elemente: încredere în sine diminuată, complexe de inferioritate, de intensitate variabilă, stări depresive, tendințe de retragere socială, etc. În funcție de nivelul încrederii în sine se formează acel sistem de scopuri, astfel o persoană cu o încredere în sine diminuată, nefiind conștientă de adevărata sa valoare, nu se va dezvolta corespunzător potențialului său. Evident, efectele negative ale nedezvoltării încrederii în sine asupra personalității persoanei cu dizabilități apar ori de câte ori vorbim de trăirea stării de handicap, adică atunci când persoana este în situația de a face comparații dezavantajoase în ceea ce o privește între limitările impuse de deficiență și independența afișată permanent de cei normali.

Încrederea în sine se bazează pe conștientizarea propriilor cunoștințe și competențe într-un anumit domeniu, pe rezultatele pozitive obținute anterior și este întreținută prin abordarea treptată a altor experiențe în scopul de a fixa și transfera competențele, precum și pentru a descoperi alte competențe de care nu eram conștienți [4]. Rezultatele cercetării încrederii în sine la persoanele adulte și adolescenții cu dizabilități sunt reflectate în figura 1.

Datele obținute în cadrul experimentului nostru ne-au demonstrat că doar 36,8% din numărul total de subiecți adulți cu dizabilități au un nivel înalt de încredere în sine; 52,6% subiecți - au un nivel mediu de încredere în sine și doar 10,5%

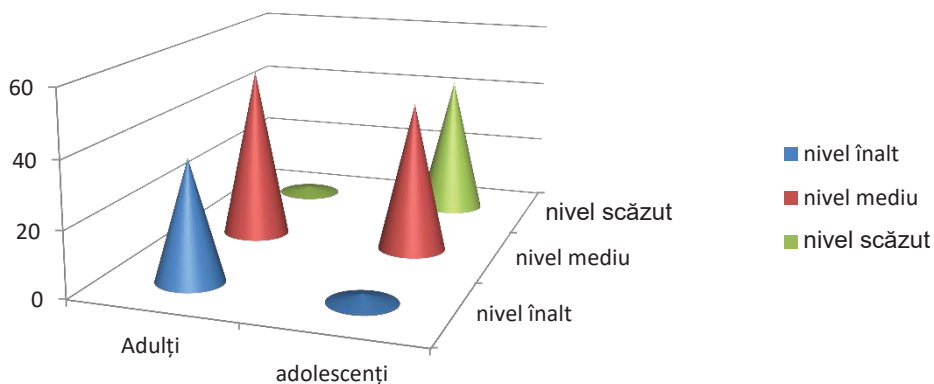

Figura 1. Nivelul încrederii în sine la persoanele adulte și adolescenți cu dizabilități.

subiecți - au un nivel de încredere în sine scăzut. Din analiza datele pe grupuri de subiecți adulți cu dizabilități constatăm că un nivel înalt de încredere în sine îl au subiecții cu tulburări de vâz - 50,0%, urmați de subiecții cu tulburări de auz - 42,8%; și cu 25,0% subiecți cu tulburări motorii. Respectiv la nivelul mediu de încredere în sine pe primul loc sau plasat subiecții cu tulburări de auz - 62,5%; apoi subiecții cu tulburări motorii - 57,1% și 25,0% subiecții cu tulburări de vâz, iar la nivel scăzut al încrederii în sine s-a constatat doar în grupul de subiecți cu tulburări de vâz (25,0%) și cu tulburări de auz (12,5%).

În comparație cu subiecții adulți cu dizabilități un nivel înalt al încrederii în sine s-a manifestat doar la 2,7% subiecți adolescenți cu dizabilități, nivel mediu al încrederii în sine au manifestat 45,9% subiecți adolescenți și un nivel scăzut al încrederii în sine s-a depistat la 43,2% subiecți adolescenți. Analiza datelor pe grupuri de adolescenți cu dizabilități ne-au demonstrat că printre subiecții adolescenți cu tulburări de auz 85,0% au un nivel mediu al încrederii în sine, 15,0% au

un nivel scăzut al încrederii în sine; 0% subiecți au un nivel înalt al încrederii în sine; 7% subiecți cu tulburări intelectuale au un nivel de încredere în sine scăzut (fig.1).

Valorile profesionale la persoanele cu dizabilități. Valorile reprezintă convingerile bazale ale unei persoane, referitor la ceea ce este important în viață, în relațiile interpersonale și în muncă. Constituind aspecte importante în orientarea profesională, valorile pot fi ca o grilă prin care persoanele pot citi sau interpreta oportunitățile de orientare profesională. Valorile de muncă devin valori generale care ghidează persoana pe întreg parcursul profesional. Se știe că fiecare persoană are o constelație particulară de valori în care cele intrinseci coexistă cu cele extrinseci, valori care suferă modificări pe parcursul dezvoltării oricărui individ. Valorile intrinseci reprezintă acele convingeri care motivează comportamentul persoanei, independent de o recompensă externă.

Exemple de valori intrinseci pot fi: *autonomia, exprimarea creativității, competența profesională. etc.* Valorile extrinseci motivează comportamentul individului

prin recompense externe ce pot fi obținute în urma realizării unei activități. Exemple de valori extrinseci pot fi: *statutul, prestigiul, avantajele financiare, securitate, etc.* Este important ca între aceste valori să existe mereu un echilibru și convergență spre aceleași scopuri [9].

Analiza rezultatelor în baza testului *valorile profesionale* după Super, adaptat de noi, ne-a permis să observăm că dintre toate valorile profesionale/factorii plasati ca importanță la cel mai înalt nivel de către subiecții adulți cu dizabilități au fost: *altruismul* în 36,8% cazuri; *reușită obiectivă*

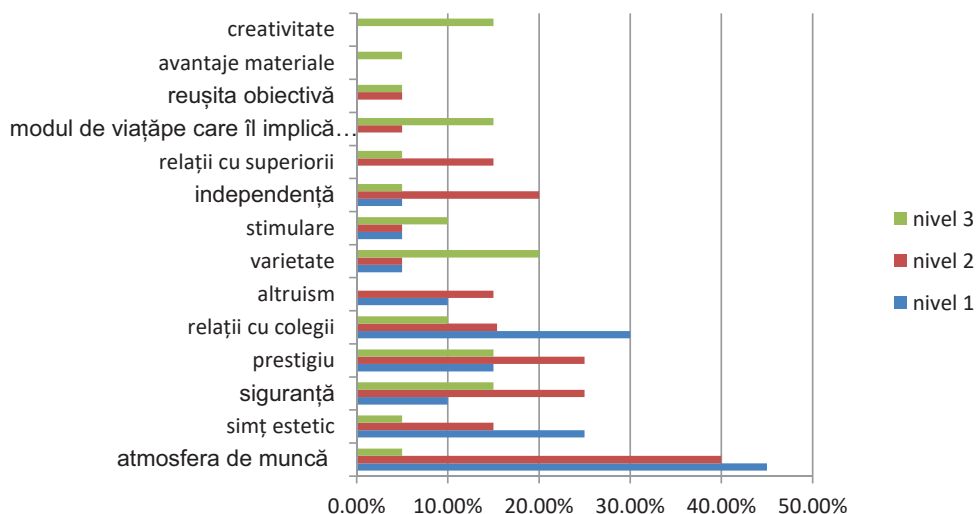

Figura 2. Valorile profesionale (adolescenți).

tivă, varietate, modul de viață pe care îl implică profesia în 33,3% cazuri; *prestigiu, relații cu colegii, avantaje materiale* în 26,1% cazuri; *conducere, stimulare intelectuală* în 5,2% cazuri. Adolescenții la acest nivel au plasat așa valori profesionale ca *atmosfera de muncă* - 45,0% cazuri; *simț esthetic* - 25,0% cazuri; *siguranță* - 10,0% cazuri; *prestigiu*- 15,0% cazuri; *relații cu colegii* - 30,0% cazuri; *altruism* - 10,0% cazuri; *varietate* - 5,0% cazuri, *stimulare* - 5,0% cazuri; *independență* - 5,0% cazuri.

La nivelul 2 adulții au plasat următoarele valori profesionale/factori care au un grad de importanță medie: *relații cu colegii* în 36,8% cazuri; *prstigiu, re-*

ușita obiectivă, siguranță, independență în 33,3% cazuri; *creativitate, modul de viață pe care îl implică profesia, conducere* în 21,0% cazuri; *relații cu superiorii, altruism, varietate* în 5,2% cazuri. La acest nivel subiecții adolescenți cu dizabilități au plasat următoarele valori profesionale: *relații cu superiorii* - 15% cazuri; *relații cu colegii* - 15,4% cazuri; *modul de viață pe care îl implică profesia* - 5%; *altruism* - 15%; *siguranță* - 25%; *prestigiu* - 25%; *reușita obiectivă* - 5%; *stimulare intelectuală* - 5%; *simț estetic* - 15%; *atmosfera de muncă* - 35%; *varietate* - 5%; *independență* - 20%.

La nivelul 3 subiecții adulți au plasat valorile profesionale/factorii care au un

grad de importanță mai ne semnificative: *relații cu superiorii, conducere, stimularea intelectuală* în 33,3% cazuri; *prestigiu, relații cu colegii, altruism, siguranță, relații cu superiorii, atmosfera de muncă* în 10,5% cazuri. Pe când adolescenții au plasat următoarele valori profesionale: avan-

taje material-5%; creativitate-15%; relații cu superiorii-5%; relații cu colegii-10%; varietate-20%; siguranță-15%; independență-5%; reușita obiectivă-5; modul de viață pe care îl implică profesia-15%; stimularea intelectuală-10%; prestigiu-15%; atmosfera de muncă-5%; simț estetic-5.

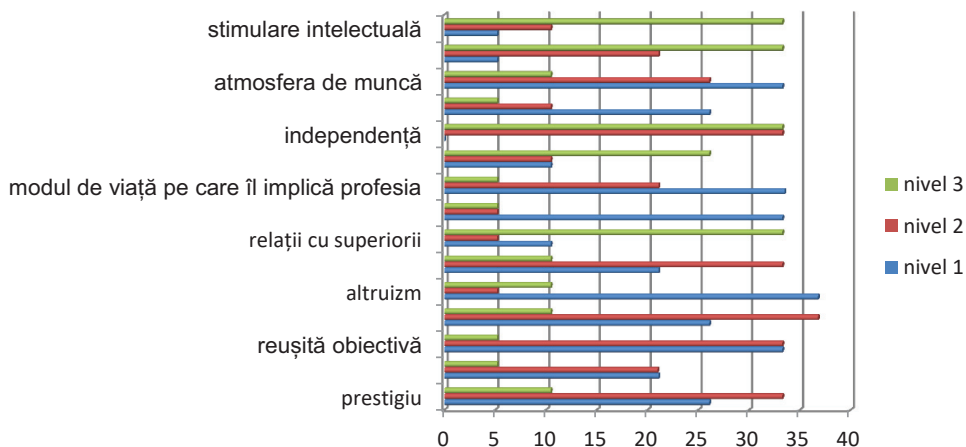

Figura 3. Valorile profesionale la adulți.

Reprezentarea grafică din figura 3 ne oferă rezultatele obținute pentru subiecții adulți în cadrul acestui test. Observăm interesul și importanța sporită acordată de către subiecți doar în cazul a 2 factori predominanți: *atmosfera de lucru și altruismul*. În cazul factorului *conducerea* caracterizată prin posibilitatea de a planifica și organiza munca altora, constatăm că pentru subiecții cercetați nu este relevantă, deoarece aceasta este confirmată de nivelul scăzut de interes demonstrate prin punctajul minim.

Interesele profesionale la persoanele cu dizabilități. În opinia E.D. Super (1962), interesele joacă un rol important, împreună cu alți factori (aptitudini, situație socială, trăsături de personalitate), ca determinanți în alegerea unei meserii sau

a unei specialități de învățământ [5].

Pentru o analiză aprofundată a intereselor profesionale ale subiecților cercetați, ne-am propus să aplicăm *Inventarul Intereselor Profesionale* adaptat de către Centrul de Informare și Documentare privind Drepturile Copilului. Datele indicate în tabelul 1 prezintă 6 domenii de activitate spre care este orientat subiectul în raport cu interesele sale profesionale. Din numărul total de subiecți adulți cu dizabilități ce au participat la cercetare 8 (42,1%) sunt orientați spre exterior, fapt ce denotă că ei înregistrează indici înalți în următoarele domenii de activitate: inginer, antrenor, pilot, fermier, medic veterinar, tâmplar, pompier. Alți 5 subiecți (26,43%) demonstrează interes sporit și sunt orientați spre detalii și domenii de activitate ca: progra-

mator, contabil, bancher, bibliotecar. Cu interes sporit față de domeniile de activitate de genul proprietar de firmă, director

de școală, paznic, au fost remarcați 6 subiecți (31,5 %).

Tabelul 1.

Repartizarea intereselor profesionale

Nr. d/o	Interesele profesionale	Adulți %	Adolescenți %
1.	Orientat spre exterior	42,1	70,3
2.	Orientat spre detalii	26,3	16,2
3.	Orientat către influențe	31,5	16,2
4.	Orientat către oameni	21,0	27,0
5.	Orientat către arte	10,5	8,1
6.	Orientat către cercetare	21,0	16,3

Au prezentat interes profesional față de activitatea cu oamenii, anume spre următoarele domenii profesionale învățător, doctor, reporter la ziar, asistent social, casier, vânzător 4 (21,0%). Rezultatele înregistrate în cazul a 2 subiecți (17,9%) reflectă interesul lor către arte, anume către activitatea actorului, artistului, muzicianului, scriitorului, arhitectului, fotografului, pictorului. Interes sporit către activitatea orientate spre cercetare (cercetător științific, detectiv, psihiatru, meteorolog, notar, avocat) a fost înregistrat doar în cazul a 4 (21,0%) persoane. După cum vedem cei mai mulți dintre subiecții adulți din lotul de cercetare, au un interes sporit față de următoarele domenii de activitate: inginer, antrenor, pilot, fermier, medic veterinar, tâmplar, pompier.

Analiza rezultatelor pe grupuri de subiecți ne-a permis să constatăm că:

a. 85,7% din persoanele cu tulburări motore au interes sporit față de așa domenii de activitate ca inginer, antrenor, pilot, fermier, medic veterinar, tâmplar, pompier, deci sunt orientați spre exterior; 42,8%

dintre acești subiecți manifestă interes față de următoarele domenii de activitate de genul proprietar de firmă, director de școală, paznic; 28,5% au interes față de domenii de activitate ca: programator, contabil, bancher, bibliotecar. Câte 14,2% dintre subiecți manifestă interes față de cercetare și oameni. N-a prezentat interes pentru acești subiecți specialitățile ce fac parte din domeniul artelor.

b. Subiecții adulți cu tulburări de văz (50,0%) manifestă interes sporit față de oameni: învățător, doctor, reporter la ziar, asistent social, casier, vânzător; 50,0% dintre acești subiecți sunt orientați către influențe: proprietar de firmă, director de școală, paznic. Doar 25,0% dintre subiecți sunt orientați către detalii și 25,0% subiecți sunt orientați către arte. N-a prezentat interes pentru acești subiecți așa domenii de activitate ca inginer, antrenor, pilot, fermier, medic veterinar, tâmplar, pompier; cercetător științific, detectiv, psihiatru, meteorolog, notar, avocat.

c. Un număr egal de subiecți adulți cu tulburări de auz, câte 25,0%, sunt ori-

entați spre exterior, către detalii și către cercetare. Circa 12,5% dintre subiecți sunt orientați către influențe, către oameni, către arte.

Din numărul total de subiecți adolescenți cu dizabilități 26 (70,3%) sunt orientați spre exterior, 6 subiecți (16,2%) demonstrează interes sporit și sunt orientați spre detalii și domenii de activitate de genul proprietar de firmă, director de școală, paznic. Au prezentat interes profesional față de activitatea cu oamenii, 10 subiecți (27,0%). 3 subiecți (8,1%) reflectă interesul lor către arte. Interes către activitatea orientate spre cercetare a fost înregistrat doar în cazul a 6 (16,2 %) persoane. La fel ca și subiecții adulți cu dizabilități subiecții adolescenți au un interes sporit față de următoarele domenii de activitate: inginer, antrenor, pilot, fermier, medic veterinar, tâmplar, pompier.

Analiza datelor pe grupuri de subiecți adolescenți participanți la cercetare ne-au permis să constatăm:

a. 70% din subiecții adolescenți cu tulburări intelectuale Central de zi "Culturum" au interes sporit față de așa domenii de activitate ca inginer, antrenor, pilot, fermier, medic veterinar, tâmplar, pompier, deci sunt orientați spre exterior; 30% dintre acești subiecți manifestă interes față de următoarele domenii de activitate de genul proprietar de firmă, director de școală, paznic; 20% au interes față de domenii de activitate ca: programator, contabil, bancher, bibliotecar. Câte 20% dintre subiecți manifestă interes față de artă. N-a prezentat interes pentru acești subiecți specialitățile ce fac parte din domeniul cercetării.

b. Subiecții adolescenți cu tulburări intelectuale centrul Orfeu (33,3%) sunt

orientați spre exterior: 11,1% dintre acești subiecți sunt orientați către detalii; 33,3% dintre subiecți sunt orientați către influențe și 44,4% subiecți sunt orientați către oameni. Nu a prezentat interes pentru acești subiecți domeniul de arte și cercetare.

c. Adolescenții cu tulburări de auz au obținut următoarele rezultate: 80,0% sunt orientați spre exterior; 10% subiecți sunt orientați către detalii; a câte 5% subiecți sunt orientați către influență și arte; 30% subiecți sunt orientați către oameni; 25,0%, către cercetare.

În urma cercetării realizate putem menționa că eficacitatea procesului de orientare profesională este determinată de coerența capacităților psihofiziologice ale persoanei și a cerințelor activității profesionale. Din acest considerent, orientarea asistenței psihologice pentru activizarea resurselor psihologice interioare ale persoanei, potențialului de dezvoltare, formarea mobilității profesionale și personale devine o condiție de facilitare a orientării profesionale a persoanei cu dizabilități.

Bibliografie:

1. Belous V. *Bazele performanței umane – Ingineria performanței umane*. Iași: Editura Performantica, 1995.
2. Bolboceanu A. *Consilierea psihologică pentru orientare și dezvoltare în carieră. Ghid de aplicare*. Chișinău: IȘE (Tipogr. „Cavaioli”), 2015.
3. Bolboceanu A., Pavlenko L., Cucur A. et al. *Referințe epistemologice ale asistenței psihologice în contextul învățării pe tot parcursul vieții*. Chișinău: IȘE (Tipogr. „Print Caro”), 2018.
4. Cocoroadă E., Luca M. *Consilierea în școală o abordare psihopedagogică*. Sibiu: Editura Psihomedica, 2004.
5. Cucur A. *Asistența psihologică a*

copiilor cu dizabilități din sistemul educațional. În: Psihologie revistă științifico-practică, 2013, nr. 2, p. 39-42. ISSN 1857-2502

6. Cucer A. *Orientarea profesională a copiilor cu tulburări de vâz – condiție de bază a integrării lor în societate*. În: Materialele Conf. Intern. Vedere slabă-teorie și practică: Ed. a 2-a. Chișinău, 2009, p. 75-80.

7. Cheptene C. *Rolul cunoașterii intereselor în orientarea școlară și profesională a adolescenților*. Disponibil la: http://www.psihologiaonline.ro/download/lucrari/L002_Rolcunoastereinterese.pdf (vizitat 04.12.2016).

8. Paladi O. Cuconașu M. *Încrederea în sine, anxietatea și responsabilitatea la adolescenți*. Psihologie revista științifico-practică, 2016, Nr. 3-4, p. 3-12. ISSN 1857-2502

9. *Valorile – adevărate standarde în opțiunea pentru carieră*. Disponibil la: http://cs-efica.ro/consiliere/wp-content/uploads/2015/01/20141210_CS_Valori_le_ECP2.pdf. (vizitat 08.09.2016).

10. Калашникова С. А. *Личностные ресурсы как интегральная характеристика личности*. Молодой ученый, 2011, Т. 2, №8.

11. Сунцова Я. С. *Диагностика профессионального самоопределения: учеб.-метод. пособие. Часть 2*. Ижевск: Издательство „Удмуртский университет”, 2011.

12. Чернявская А. П. *Психологическое консультирование по профессиональной ориентации*. Москва: Изд-во Владос-Пресс, 2001.

Primit la redacție: 02.09.2018